

Çayır, H. (2020). “Kurum Bakımında Kalmış Kişilerin Aileye Dair Düşünceleri.” *Kadim Akademi SBD*, 4(1) s. 75-96

Makale Türü / Article Type: Araştırma,

Makale Başvuru Tarihi / Application Date: 10.05.2020

Makale Kabul Tarihi / Accepted Date:30.06.2020

Makale Yayın Tarihi / Publishing Date:30.06.2020

KURUM BAKIMINDA KALMIŞ KİŞİLERİN AİLEYE DAİR DÜŞÜNCELERİ¹

INSTITUTIONAL CARE EXPERIENCES OF INDIVIDUALS FAMILY THOUGHTS

Hüseyin ÇAYIR²

ÖZ: Kurum bakımı özellikle küçük yaşlardaki çocuklar için temel güven, ait olma ve sevgi ihtiyacını karşılayamamaktadır. Son yıllarda ülkemizde devlet, çocukların korunma sorumluluğunu maliyet ve verimlilik gibi nedenlerle Batı’da olduğu gibi aile merkezli koruyucu aile ve evlatlık modellerini yaygınlaştırarak toplum ile paylaşmaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda hazırlanan çalışmanın amacı, kurum bakımında kalmış kişilerin aileye yönelik düşüncelerini; koruyucu aile ve evlat edinme modellerine dair tutum ve yaklaşımlarını, alandaki sorunları ve beklentilerini incelemektir. Nitel araştırma yöntemi ile tasarlanan çalışmada kurum bakımında kalmış kişiler ile derinlemesine görüşmeler yapılarak betimsel analiz edildi. Çalışma grubu, bakım kurumlarında 5395 sayılı kanun kapsamında koruma altına kalmış 20 kişiden oluşmaktadır. Yakınlarının ve kendileri için kurum bakımına maruz kalmayı istemediklerini ve yaşadıkları sevgi, ait olma, bağlanma ve ilişki sorunlarının gelişim ve eğitimlerini etkilediği belirtilmiştir. Aile merkezli hizmetler için sorumluluk alamayacaklarını fakat aile merkezli modellerin yararlı olacağını düşünmektedirler.

Abstract: Institutional care is inadequate, especially for young children, the need for basic trust, belonging and love. In recent years, in our country, the government has been trying to share the responsibility of protecting children with the society by spreading family-centered foster family and adoption models, as in the West, for reasons such as cost and efficiency. The aim of the study prepared in this direction is the thoughts of the people who remained in institutional care for the family; to examine attitudes and approaches towards foster family and adoption models, problems and expectations in the field. In the study designed with qualitative research method, in-depth interviews were made with the people who remained in institutional care and analyzed descriptively. The working group consists of 20 people who are protected under the law numbered 5395 in care institutions. It was stated that they do not want to be exposed to institutional care for their relatives and for themselves, and their love, belonging, attachment and relationship problems affect their development and education. They think that they cannot take responsibility for family-centered services, but family-centered models will be useful.

Anahtar sözcükler: Kurum bakımı, koruyucu aile, sosyalleşme

Keywords: Institution care, foster family, socialization,

¹ Bu çalışma, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamlanmış “Kurum Bakımı Geçmiş Olan Bireylerin Kurum Bakımı Deneyimleri ve Etiketlenme Durumları” adlı başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Sosyal Çalışmacı, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, rezanalı524@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8828-003X>

GİRİŞ

Günümüzde geleneksel ya da cemaatsel dayanışma yerine cemiyetleşme ve bireyselleşme ile aile kurumunun rol ve sorumlulukları niceliksel ve niteliksel olarak değişikliğe uğramıştır. Zastrow (1999)'a göre kendisini aile olarak tanımlayan her yaşam biçimine aile denilse de geleneksel olarak aile, evlilik ve kan bağı ile bağlı yasal, sosyal ve ekonomik bir kurumdur. Anne yoksunluğu çocuğun anne veya anne yerine geçebilecek kişinin olmaması iken aile yoksunluğu da aile yerine geçebilecek kişilerin olmamasıdır (Yücer Kardeş, 2018, s.6). Aile; üyelerinin eğitimi, korunması, barınması, güvenlik ve neslin devamı gibi önemli fonksiyonlarını değişen şartlar ile beraber uzmanlaşmış merkeziyetçi kurumlara devretmiştir. Aile bağının zayıflığı, istismar, ekonomik sorunlar, zayıf ebeveyn süpervizyonu ve aile parçalanması veya ölümü çocuklar için kurum bakımında korunmasını gerektirmiştir (Baykara, 2011, s. 51-55). Batı toplumlarında yetişkinlerin en sık karşılaştığı kayıp olan ebeveynin ölümü ebeveynin ölümü 25 yaş altı bireylerinde %10'u da bu durumla karşılaşmaktadır (Umberson, 2011, s.30). Ailenin yapısal değişimiyle beraber ekonomik³ (emek-piyasa sistemi) nedenler, artan işsizlik, kentleşme, eğitimsizlik ve doyumsuzluk bu sorunları karmaşıklaştırmaktadır (Kalaycı, 2007, s. 4-5). Çocukların kurum bakımına maruz kalması fiziksel ihtiyaçları karşılanırsa bile, temel hak ve ihtiyaçlarının karşılanmaması nedeniyle gelişimlerini olumsuz etkilemektedir. Kurum bakımında kalmış kişilerin; sorunları (Kalaycı, 2007), bağlanma durumları (Karataş, 2011) ve aile ilişkileri (Yücer kardeş, 2018) (Baykara, 2011) gibi çalışmalara rağmen kurum bakımı deneyimli kişilerin aileye dair düşünceleri ile ilgili çalışmalara rastlanmamıştır. Kurum bakımı deneyimi olana kişilerin aileye dair duygu, düşünce, tecrübe ve gözlemlerin incelenmesi alandaki boşluğu giderecek ve yapılacak yeni çalışma ve hizmetlere katkı sağlayacaktır. Ayrıca sevgi, güven ve ait olma ihtiyacından kaynaklandığı düşünülen: kendi kaderini tayin etme, öz- saygı, özerklik, düşkünlük, uç bağlanma, dürtüsellik, öfke sıklığı, suçluluk, bağımlılık, depresyon, intihar ve kişilik bozukluklarına da değinilmiştir. Literatür taraması kapsamında kurum bakımına dair dünyadaki ve Türkiye'de ki durum, tarih, mevzuat ve bakım modelleri özellikle aile merkezli modeller üzerinde durulmuştur.

1. Kurum Bakımı

Modernleşme, sanayi devrimi, geleneksel ailenin dağılması, kentleşme, savaşlar, göç ve ulus devletin ideolojik tavrı çocukların kurum bakımında korunması ve bakımını gerektiren başlıca sebeplerdendir. Batı'da sanayileşme ve kentleşme ile başlayan ve geleneksel yöntemlerin yetersiz kalması nedeniyle başlayan çocuklara yönelik sosyal hizmetler ülkemizde, savaşlar ve göçlerin etkisiyle devletin müdahalesini gerektirmiştir (Karatay, 2018 s.1-3). Ülkemizde çocuklara yönelik kurum bakımı

³ Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Sekizinci beş Yıllık Kalkınma Planı Çocuk Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda (2001, s.41) "Korunma muhtaç çocuklara götürülecek hizmetlerin yerine getirilmesi geniş bir kamusal iş bölümü ve dayanışma ile mümkündür. Korunma muhtaçlık olgusu içinde ekonomik nedenler daha ağırlıklı olduğundan, gelir bölüşümünün bozulduğu dönemlerde, bu sorun daha da ağırlaşmaktadır".

Batı ile kıyaslandığında; nicelik ve nitelik olarak yetersiz, merkezîyetçi, sivil olmayan ve sonradan ortaya çıkmış⁴ yönleri ile ayrılmaktadır. Fakat son yıllarda bu sorumluluk koruyucu aile ve evlatlık aile gibi modeller ile toplum ile paylaşılmaya başlanarak aşılmaya çalışılmaktadır. Aile yapısının değişimi veya dağılması, ailenin rol ve sorumluluklarını değişimi, evliliklerin azalması, evlilik yaşının artması ve boşanma sonucu parçalanmış ve dağılmış aileler hem korunma ihtiyacı olan çocuk sayısını artırmakta hem de aile yanına verilen çocukların korunma ve gelişimlerini aksatabilmektedir. Kurum bakımının zararları ve alana dair yenilikçi çalışmalar Batı ülkelerinde yaklaşık yüzyıl önceye dayanmakta iken ülkemizde buna dair çalışmalar ve alternatif modeller sınırlıdır. UNICEF, İnsan Hakları Beyannamesi ve Çocuk Hakları Sözleşmesi/Bildirisi gibi evrensel dayanaklar olmakla beraber ülkemizde çocukların korunmasına dair temel kanunlar 5395 ve 2828 sayılı kanunlardır⁵. 5395 sayılı kanuna göre korunma ihtiyacı olan çocuk: “*bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağdur*” şeklinde tanımlanmıştır. 5395 sayılı kanun; önleyici, destekleyici ve danışmanlık hizmetlerini kapsarken aile merkezli bakım ve koruma sağlanmasına da özel önem verilir. Ayrıca çocuğun; yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması, yarar ve esenliğinin gözetilmesi, kendisi ve ailesinin ayrımcılığa tâbi tutulmaması, bilgilendirilerek karar sürecine katılımlarının sağlanması gerektiği vurgulanmıştır⁶.

Türkiye’de aile yapısı uğradığı yapısal değişim, aileye dair öncelikleri ve ilkeleri değiştirmiştir. Böylece çocuklara ve aileye yönelik Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı kurulmuştur. 4271 sayılı kanunun 347. Maddesine göre çocuğun fiziksel ve ruhsal durumuna zarar verdiği tespit edilirse çocuğun kendi ailesinden alınıp başka bir ailenin yanına ya da kurum bakımına verilebileceği belirtilmiştir (AÇSHB, 10 Mayıs 2020). Cumhuriyet sonrası devlet veya kurum merkezli yaklaşım yerine aile merkezli yaklaşım ve modeller yaygınlaşarak çocukların korunması alanında dönüşüm yaşanmıştır (Karatay, 2018). Böylece hem sivil toplum alanında ve hem de toplumsal alanda çocuklara dair yaklaşım değişmiştir. Sivil⁷ olarak korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik STK ve sendika

⁴ 1917’de kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti yarı-resmî bir kurum olduğundan batıdaki sosyal hizmetlerden farklı olarak sivil kaynaklı olmamıştır. Kurumsal sosyal hizmetin ilk dönem sanayi toplumlarında başlamış olması çocukların korunması ve bakımının sanayi devrimi ve modernleşmenin sonucu olduğu söylenebilir. Abdullah Karatay *Erken Cumhuriyet Dönemi Korumaya Muhtaç Çocuklar Politikası*, 2018, s.123-124

⁵ 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu 3/7/2005 tarihinde 2828 sayılı kanuna ek ve tamamlayıcı olarak çıkarılmıştır. 5395 ve 2828 sayılı kanun çocuklara yönelik kurum bakımı, kurum personeli ve mahkemelerine dair belirgin farkları yoktur. 2828-5395 sayılı kurum bakımında kalan/kalmış kişilerin kurum öncesi ve kurum sonrası tüm iş ve işleyiş üzerinde durulmuştur. Eğitim, meslek edinme, personel, kurum fiziki yapısı gibi kurum bakımında kalmış kişiler kendi temel yaşam becerileri ve ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanabilmektedirler. Çünkü 18 veya 25 yaşına kadar tüm ihtiyaçlar (temizlik, yemek) rutine ve kurum personelinin etkisine bağlı olarak yapılmıştır. Koruyucu aile bu duruma alternatif olarak sağlıklı bir ortamda gelişimini sağlamak ve kendine yetebilmesini sağlamak amacıyla eğitimi sağlamaktır.

⁶ Ayrıca çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde çalışarak insan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usulün izlenmesi; böylece kurum bakımının en son çare olarak görülmesi gerektiği vurgulanmıştır.

⁷ Bu alanda aile merkezli bakım modeller üzerine eğitim ve araştırma çalışmaları ile Hayat Sende Gençlik ve Araştırma Derneği farklı bir yol izlemektedir. Türkiye Korunma Muhtaç Çocuklar Vakfı (Koruncuk), korunma ihtiyacı olan çocuklar alanında çalışan köklü sivil toplum kuruluşlarındandır.

örgütlenmeleri dayanışma ve politikalarda etkili olabilmektedir. Tablo 1' de 2011-2017 yılları arasında bakım modellerindeki niceliksel değişimler hakkındaki veriler incelendiğinde, korunma ihtiyacı olan çocuk sayısının artmakla beraber aile merkezli modellerin de yaygınlaştığı anlaşılmaktadır.

Tablo 1: 2011-2017 Yılları Arasında Kurum İstatistikleri

	2011		2013		2015		2017	
	Kurum Sayısı	Çocuk Sayısı	Kurum Sayısı	Çocuk Sayısı	Kurum sayısı	Çocuk Sayısı	Kurum Sayısı	Çocuk Sayısı
Çocuk Yuvaları	68	3724	21	901	7	390		
Erkek Yetiştirme Yurtları(13-18)			37	1.201	10	401		
Kız Yetiştirme Yurtları	89	4.342	5	138				
Çocuk Yuvası ve Kız Yetiştirme Yurdu(0-18)			9	460	6	319		
Sevgi Evi (Çocuk Evleri Sitesi)	36	3.004	61	3.952	86	4.950	108	6.208
Çocuk Evleri	448	2.494	906	4.953	1.057	5.366	1.195	6,341
Çocuk Destek M. (CODEM = KBRM+BSRM+ÇOGEM)	46	756	61	1.076	67	1.241	65	1.640
TOPLAM	687	14.320	1101	12.681	1.233	12.667	1.368	14.189
Kuruluş Bakımı Altında Bulunan		14.320		12.681		12.667		14.189
Koruma Altına Alınmadan Aile Yanında Destek Verilen		34.982		42.920		71.847		104.729
Aileye Döndürülen Çocuk		8.099		9.937		11.085		11.342
Evlat Edindirilen		11.444		12.822		14.515		16.171
Koruyucu Aile Yanında Bakımı Sağlanan		1.282		3.351		4.615		5.642
Koruyucu Aile Sayısı	1.190		2.776		3.797		4.654	
Özel Kreş ve Gündüz Bakım Evlerinde Ücretsiz Bakılan		1.639		56.024		1.831		2.400

2. Bakım Modelleri

Korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik kurum bakım modellerini çocuk yuvaları, sevgi evleri, yetiştirme yurtları, kadın konukevi, gözlem evleri, çocuk evleri, koruma bakım ve rehabilitasyon merkezleri, bakım ve rehabilitasyon merkezleri, çocuk ve gençlik merkezleri⁸ şeklinde sıralayabiliriz (Yazıcı, 2012, s. 499-525). Bunlar oda düzeni, kalınan yerler ve etkileşimleri açısından beş sınıfa ayrılabilir. Toplumdan belli sınırlar ile ayrılmış ve koğuş sistemi olanlar, toplumdan belli sınırlar ile

⁸ 2828 sayılı korunma, bakıma ve yardıma ihtiyacı olan çocuklara yönelik sosyal hizmetler kanununun 3.maddesinde çocuklara yönelik bakım modelleri belirtilmiştir.

ayrılmış ve ev ortamı olanlar, topluma kısa sürede dönüşü ve rehabilitasyonu sağlamak amacıyla ayrılmış olanlar, topluma uyumu sağlamak amacıyla sosyal alanlarda (apartman) geçici olarak bakımlarının sağlandığı yapılar olarak ayırabiliriz. Bu kurumlar genel olarak kapalı-açık(etkileşimli), geçici-sürekli ve koğuş (kışla)-ev tipi şeklinde kategorilere ayrılabilir. Koruyucu aile ve evlat edinme gibi aile merkezli bakım modelleri de kurum bakımına alternatif ve yaygındır.

2.1. Kapalı, Sürekli ve Ev Tipi Yapılar

Kapalı, sürekli ve ev tipi olan Çocuk Yuvaları; 0-12 yaş aralığında korunma ihtiyacı olan çocuklar ve 12 yaşını doldurduğu halde ilde kızlara yönelik bakım kurumlarının olmaması gibi nedenler ile kız çocuklarının da kalabildiği kurumlardır. Ayrıca bu kurumlar bedensel, eğitsel, psiko-sosyal gelişimlerini ve sağlıklı bir kişilik veya iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamakla görevli ve yükümlü yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır (Madde 3/f/1). Çocuk Evleri Sitesi ise korunma ihtiyacı olan çocukların bakımlarının sağlandığı aynı yerleşkede bulunan birden fazla ev tipi yapıdan oluşan kuruluştur (Madde 3/f/12). İsim olarak sevgi evleri olarak da kullanılan bu kurumlar çocukların toplumsal bütünleşmelerini sağlamak amacıyla kurulmuşlardır. Site içerisinde müstakil ev tarzı yapılardan oluşan ve çoğunlukla bahçesinde spor alanlarını olduğu yapılarıdır. Ülkemizde 2016 yılı Aralık sonu itibarıyla 92 Sevgi Evinde 5.257 çocuk fiilen kalmaktadır (Varol, 2017, s. 21). Bu kurumları koğuş veya kışla tipi kurumlardan ayıran en önemli özellik, aile ve ev ortamına benziyor olmaları ve çocukların tercih, beğeni ve isteklerinin dikkate alınarak bireyselliklerinin kısmen de olsa geliştirilebildiği kurumlardır. Suç mağduru, suça sürüklenen, sokakta ve risk altında bulunan çocuklara özgü Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM) 2015 yılında ASPB (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı) bağlı olarak kuruldu. Bakanlık, sosyal destek ağlarının da aktif katılımının sağlayarak topluma katılımlarını sağlamak ve fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak amaçlamaktadır. Böylece istismar mağduru çocuklara yönelik istismarın etkileri ve istismar sonrası oluşan davranış problemleri ile suça sürüklenen ve sokaktaki çocukların davranış problemlerinin iyileştirmesine yönelik çalışmalar yapılıyor (AÇSHB, 03 Mart 2020).

2.2. Kapalı, Sürekli ve Koğuş Tipi Yapılar

Kapalı, sürekli ve koğuş veya kışla tipi yapılarda bir dönem yetiştirme yurtları olarak bilinen kurumlar kastedilmektedir. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler kanununun 4. Madde' sinde korunma ihtiyacı olan çocuğa yönelik kurumlardan Yetiştirme Yurdunu; 13-18 yaş ve üzerindeki korunma muhtaç çocukları korumak, bakmak, bir iş veya meslek sahibi edilmeleri ve topluma yararlı kişiler olarak yetiştirilmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşları olarak tanımlanmıştır. Türkiye'de koğuş tipi yapılar yerine ev tipi modellere geçilmektedir. Çocuk Hizmetleri Müdürlüğünün Tablo 1'de belirtilen verilerinde görüldüğü üzere yetiştirme yurdu modeli Türkiye genelinde kaldırılmış olup çocuk evleri sitesi, çocuk evleri veya çocuk destek hizmetleri şeklinde hizmet

vermektedir. Yetiştirme Yurtları⁹, duvarlar veya sınırlar ile kamusal alandan ayrılmış ve gece gündüz giriş ve çıkışların kontrollü yapıldığı kapalı alanlardır. Büyük şehirlerdeki kurumların sınırları küçük şehirlere göre daha katıdır. Koşullar 2-4 kişilik olup yaş, okul ve sınıf gibi farklılıklara göre (kısmen de olsa kurum sakinlerinin inisiyatifine bırakılabilir) yerleştirilmektedir. Kurumda yardımcı hizmetler, teknik hizmetler, eğitim hizmetleri ve sağlık hizmetleri sağlanır. Oyun, spor ve müzik alanlarının olduğu kurumlar ayrıca mesleki gelişimlerini sağlanacağı kurslar da düzenler.

2.3. Açık, Sürekli ve Etkileşimsel Yapılar

Açık, sürekli ve etkileşimsel model olan Çocuk Evleri veya Çocuk Evi modelleri ile korunma altında bulunan çocukların toplum ile etkileşimlerini artırmak ve daha küçük birimlerde bakımının sağlanması amaçlanmaktadır. Bu evler her ilin sosyal, kültürel ve fiziksel yapısının çocuk yetiştirmeye uygun bölgelerinde, tercihen il merkezinde, okullara ve hastanelere yakın apartman dairesi veya müstakil dairelerde uygulanan yatılı sosyal hizmet modelidir (<https://alo183.aile.gov.t>, 2015). Çocuk evleri; 0-18 yaşlar arasındaki korunma ihtiyacı olan çocukların kaldığı ev tipi yapılardır (Madde 3/f/11). Apartman ve müstakil yapılardan oluşan, toplu bakım modelinin aksine 5-6 çocuğun kaldığı evlerden oluşan, her ilin sosyo-kültürel öğeleri dikkate alınarak, çocuklara karşı hassasiyet ve sevgi gösterebilecek kişi ve ailelerin yoğunlukta yaşadığı bölgelerde verilen hizmettir (Varol, 2017, s. 22)

2.4. Aile Merkezli Bakım Modelleri

Son zamanlarda geliştirilen ve yaygınlaştırılan aile merkezli bakım modeli ile total kurumların etkisi azaltılmaya çalışılmaktadır. Aile Yanında Destek ve Aileye Dönüş Uygulaması; çocukların kurum bakımında kalma sebeplerinden başında maddi yetersizlik geldiğinden aile yanında desteklenmesini amaçlanmaktadır (Dogru & Saltalı, 2015, s. 237 akt. Tuncer & Erdogan, 2018, s. 524)¹⁰. Aileye, Aile İçinde Yardım Uygulaması kurum bakımına alınması gerekli olduğu düşünülen çocukların veya ailesinden alınmadan destek verilmesinde sakınca olacağı düşünülmeyen çocukların, meslek elemanlarının rehberlik ve danışmanlık hizmetleri ile kurum bakımının zararlı etkisinden korunması ve böylece ailenin de işlevlerinin daha sağlıklı işlemesi sağlanır (Erbay, 2015, s. 70). Kurum bakımı, ulus devletin gerek sosyal devlet olma gereği gerekse koruyuculuk ve babalık gibi rollerinden dolayı en tercih ettiği hizmet olsa da maliyetli oluşu ve verimli olmaması nedeniyle Türkiye’de koruyucu aile ve evlat edindirme yaygınlaşmaktadır¹¹. Türkiye’de şimdiye kadar evlat edinilen çocuk sayısı kadar çocuğun,

⁹ Bu yurtlar, çocukların ve gençlerin temel ihtiyaçları olan barınma, giyim ve beslenme ihtiyaçlarını reşit olana kadar karşılarken, eğer koruma ihtiyacı giderilirse veya aileye dönüşü sağlanırsa koruma kararı kaldırılır. Kurum görevlileri nöbet veya vardiya usulüyle görev yapmakta, mesai saatleri içinde formal ve duygular dışı iletişim tarzı geçerlidir. Çocuğun 18 yaşına kadar kurumda bakımı sağlanır, eğitimi devam ediyor ise bu koruma kararı 25 yaşına kadar devam ettirilir. Kız çocuklar için evlilik durumunda, yüksek devlet memuru aylığının bir buçuk katı miktarında yardım edilebilmektedir (Seyyar & Genç, 2010, s. 849).

¹⁰ Ayni Nakdi Yardımlar çerçevesinde temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ailelere yönelik SED (sosyo-ekonomik destek) ayni ve nakdi sosyal yardım faaliyetleri yapılmaktadır.

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Abdullah Karatay, *Erken Cumhuriyet Dönemi Korumaya Muhtaç Çocuklar Politikası*, 2018.

Avrupa ülkelerinin bazılarında sadece bir yıl içerisinde evlat edinildiği görülmektedir. Kalabalık yuva ve yurtlar koğuş sisteminden oda ve ev sistemine dönüştürülerek sosyal uyumlarının artırılması amaçlanmaktadır (Yazıcı, 2012, s. 501).

Kurum bakımının çocuklar üzerinde neden olduğu gelişimsel, duygusal ve eğitimsel vb. sorunlar aile merkezli bakım modellerine dönüşümü sağlayan önemli başlıca etkenlerdir. *Sıcak, hoşgörülü, sabırlı, güvenli ve şefkatli bir ortam sağlayabilen, sevgisi ile bir çocuğun hayatında fark yaratmak isteyen ve mevzuatta belirtilen şartları taşıyan ve kurumla işbirliği içinde çocuk yararına hizmet vermeye kendini hazır hisseden herkes koruyucu aile olabilmektedir* (cocukhizmetleri.aile.gov.tr, 10 Kasım 2019). Geleneksel toplumlarda çocuklara yönelik korunma ve bakım ihtiyacı içinde bulunduğu sosyal destek sistemi (aile, akraba ve çevre) içerisinde korunması ve bakımı sağlanırdı¹². Geçmişte 'besleme' şeklinde öz evlat gibi özellikleri olmayan (Gökçe, 2017, s. 22-24) etiketleyici, dışlayıcı, ezici ifadeler günümüze benzer şekilde var olmuştur. Ülkemizde diğer Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında devletin sorumluluğu halk ile paylaşması ve teşvik etmesi nedeniyle çocukların evlatlık veya koruyucu aile ile aile ortamında çocukların desteklenmesi sağlanmaktadır. İsviçre'de ailelere verilecek çocuk sayısının yetersiz olması nedeniyle diğer ülkelerden bile çocuk alınmakta hatta bu amaçla evlatlık aile yaşı düşürülmüştür. Bu çocuklardan en şanslı olanları aile yanına verilen çocuklardır. Fakat ülkemizde evlatlık uygulaması dini nedenlerinde etkisi ile oldukça yetersiz olduğu söylenebilir (Yörükoglu, 2007, s. 208-211)¹³.

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, kurum bakımında kalmış kişilerin aileye yönelik düşünce ve görüşlerini; koruyucu aile ve evlatlık modellerine dair tutum ve yaklaşımlarını, alanda yaşadıkları sorunları ve beklentilerini inceleyerek ortaya koymaktır.

Araştırmanın Modeli

Kurum bakımı ve aileye dair duyguların ve bakış açılarının incelenmesi amacıyla hazırlanan çalışma Nitel olarak fenomenolojik tarzda tasarlandı. Nitel araştırma yöntemi kullanılmasının nedeni katılımcıların sayısal verilerinden ziyade deneyimleri ve duygularını anlaşılması amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

¹² Koruyucu aile başvuruları il müdürlüklerine ve e-devlet uygulaması üzerinde başvuru yapılarak görüşmeler yapılır. Başvuru kabul edilirse sosyal inceleme yapılır ve değerlendirmeler koruyucu aile komisyonuna iletilir (Kesgin, 2016, s. 79). Koruyucu ailenin ilk örneği "ıcarı sagir" denilebilir (Karatay, 2018, s. 122).

¹³ Ayrıca Misafir Aile ve Gönüllü Aile modelleri de mevcuttur.

Nitel araştırma yönteminin kullanılması sayısallaştırma ve genelleme konusunda çalışmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Kadın sayısının 3 kişiden oluşması çalışmanın sınırlılıklarındandır.

Veri Toplanması ve Analizi

Nitel veriler katılımcılar ile yüz yüze görüşülerek önceden belirli standartları olan fakat görüşme sırasında esnekleştirilen açık ve kapalı uçlu sorulardan oluşturulan (Tekin, 2006, s. 101) yarı yapılandırılmış görüşme metodu ile toplanmıştır. Görüşmeler başlamadan önce, katılımcılardan randevu alınarak belirlenen gün, yer ve saatlerde gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı, görüşmeleri Ocak ve Şubat 2019 tarihleri arasında gerçekleştirmiştir. Görüşmeler katılımcılar ile önceden görüşülerek; çalıştıkları kurumlarda ve kahvehanelerde buluşarak yapılmıştır. Görüşmeler genel olarak yarım saat sürmüştür; görüşme süreleri ise ortalama 25 dakika ile 50 dakika arasında değişmiştir. Anlama ve yorumlama süreçlerini bir arada bulunduran nitel araştırmalarda araştırmacının konuya ilişkin yaşam deneyiminin bulunması öznelliği ön plana çıkarmaktadır (Kümbetoglu, 2012, s. 183). Fakat öznelliğin bilimsel sınırları aşmadan keyfilik ve yanlılık ifade etmemesi ve araştırmacının duygu, düşünce ve kanaatlerini açıklayarak hesap verilebilirliğinin sağlanmasına dikkat edilmiştir. Araştırmacının kurum bakımı deneyimi olması araştırmanın oluşmasındaki en önemli nedendir. Araştırmacı 2006-2012 yılları arasında kurum bakımında kalmış, böylece deneyimleri, duyguları bizzat gözlemleyerek aktarabilmesi sağlanmıştır. Nitekim böyle bir yerin mensubu olmak araştırmacıya daha en başından anlatıların yalnızca kurmaca metinlerden ibaret olmadığını, bu anlatıların bir 'derdinin' olduğunu kabul ederek işe başlama sorumluluğu yüklemiştir. Alan araştırması kısmında araştırmacı tarafından uygulanan yarı yapılandırılmış mülakat ile elde edilen veriler araştırmanın veri analiz aşamasında işlenmiş ve böylece araştırma konusuna dair bulgulara ulaşılmıştır. Verilerin çözümünde betimsel analizi kullanıldı. Verilerin toplanmasında araştırmacı tarafından geliştirilen yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Nitel görüşmeler bittikten sonra veri analizine geçilmiş bilgisayar ortamına aktarılan veriler deşifre edilmiştir. Katılımcıların ifadeleri, kurum bakımı ve aileye dair kavramlar ve özgün ifadeler kullanılmıştır. İfadelerin kullanım sıklığı bölümlerin oluşumunda etkili olmuştur. Katılımcılardan doğrudan alıntılarda yapılmış ve bu alıntılarda katılımcılara ait bilgiler G(3),G(8) şeklinde ifade edilmiştir.

Çalışma Grubu

Yıldırım ve Şimşek'e (2008) göre, Olgü bilim (fenomenoloji) araştırmalarında veri kaynakları araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan ve bu olguyu dışı vurabilecek veya yansıtabilecek bireyler ya da gruplardır. Çalışmada, amaçlı örneklem modeli ile Çalışmayı kabul eden 20 katılmayı çalışmanın örneklemini oluşturdu. Katılımcıların; 17 erkek, 3 kadındır. Yaş ortalamaları $X=26$ 'dır, katılımcıların

medeni durumları incelendiğinde on biri evli ve dokuzu bekârdır. Katılımcılardan sadece altı kişi üniversite eğitimi almıştır.

BULGULAR

Kurum Bakımına Dair Düşünceler

Kurum bakımının etkileri ile ilgili çalışmalar yaygınlaşmakla beraber benzer yaşantıya sahip araştırmacıların yapmış olduğu çalışmalara rastlanmamıştır. Bu durum korunma ihtiyacı olan çocuklar gibi riskli grupların duygularının anlaşılmasında etkilidir. Katılımcıların çoğunluğu kurum bakımının yararlı olmadığını belirterek, geçmiş yaşantılarına karşı olumsuzluklar ve karamsarlıklarını belirtmişlerdir. Inak'ın (2018, s. 80), kurum bakımının yararlı yönlerinin de olduğunu ve bunların %44,2'si iş sahibi edindirmesi ve %32,7'si ise devletin çocukları sahiplenmesi ile sınırlandırmıştır.

“Hayır, inanmıyorum. Hayatım, yaşadıklarım ortadadır. Bu kadar şey varken nasıl diyeyim yararlı olduğunu” G(11). Kesinlikle hayır düşünmüyorum yararlı olduğunu. Bizde de sorumsuzluk vardı hem de yurtta vardı. Daha sonrada böyle umursamazlık devam etti. Gözetim iyi değildi. Derdimizi dinleyen yoktu (G10).

Kurum bakımında kalanların kendilerini kuruma ait hissetmedikleri, mülkiyet veya aidiyet hislerinin olmadığı için özerklik ve öz saygıları etkilenir böylece saldırganlık ve kaçma davranışı gösterebilmektedirler. Karabekir (2010) aile yoksunluğunun kurumdan kaçma veya saldırganlık gibi davranışlar tetikleyebildiğini belirtmiştir. Eğer kurumda şiddet ve akran zorbalığı da var ise bu durumlar daha fazla etkili olabilmektedir.

Yararlı olduğunu çok düşünmüyorum. Yani kısmen düşünüyorum. Allah kimseyi oraya düşürmesin. Benim başımdan geçenlerin kimsenin başından geçmesini istemem. Ama şiddet olmasa kimse kimseye karışmazsa... İyi bir yer olabilir böyle olursa yurtlar G(4). Hayır düşünmüyorum. Yani insanı dışarıda kalmasından iyidir tabii. Ama insanın ailesi gibisi yoktur. En güzel yer ailenin yanıdır. Çok zorunlu bir durum olmadıkça insanın yurtta kalması çok kötü olur G(1).

‘Dışarıdan kalmaktan iyidir’ düşüncesi kurumun kendilerini koruyan yönüne vurgulamakta, ‘Derdimizi dinleyen yoktu’ veya ‘kimsenin bizi taktığı yoktu’ şeklindeki ifadeler ise kurumdaki düzensizlik ve denetimsizliği vurgulamaktadır. Bakım kurumunun yararlı olmamasının nedeninin sorumsuzluğu-umursamazlığı tetiklemesi, rehberlik veya danışmanlık hizmetlerinin yetersiz olması ile ilişkilendirilebilir.

Kesinlikle hayır düşünmüyorum yararlı olduğunu. Hem bizde sorumsuzluk vardı. Hem de yurtta ve hocalarda vardı. Daha sonrada böyle umursamazlık devam etti. Yurtta gözetim ve disiplinde iyi değildi. Derdimizi dinleyen yoktu G(10). Hayır, bana bugün bir daha fırsat verseler ne olursa olsun gitmem. Onun etkilerini üzerimden atmam çok zor oldu. Hatta birçok etkisi daha devam ediyor. İnsanlar ile uyumlu ilişkiler kurmak gibi konularda zorlanıyorum. Bazı arkadaşlarım Suriye’ye gitti, madde bağımlılığı olanlar vardı, aşırı kredi çekenler oldu, işten ayrılanlar oldu G(6).

G(6)'nın belirttiği durumlar kurum bakımına maruz kalan kişilerin yaygın olarak maruz kaldığı risklerdendir. Radikalizm, madde bağımlılığı, aşırı şekilde para harcama ve istifa etme gibi özelliklerde eklenebilir. Kurum bakımının yararlı olduğuna ilişkin görüşleri ise şu şekildedir:

Kesinlikle yararlı olduğunu düşünüyorum. Bana bugün git bir daha kal deseler kalırım. Hatta ömür boyu da kalırım. Yurttayken gayet rahattım. Hiçte sorunlu bir yer değildi. Ben memnundum G(7). Yerine göre değişir arkadaş ortamı olarak yurt çok iyiydi bana... Ama ailevi olarak ve dışlanmalar olursa hayır istemem. Çünkü çok çektim. Örneğin dükkâna gidiyorsun yanındaki diyor ki bu çocuk yetimdir buna indirim yap. Normal biri gibi davranmıyorlar G(14).

Bakım kurumların resmi, içten olmayan, etiketleyici ve ilgisiz özelliklerine benzer özellikler belirten Üstün (2008, s. 19), kurumları; otoriter, disiplinci ve merkezîyetçi yönetimin olduğu toplu bakım modelleri olarak belirtmiştir. Böylece çocuklar yakın, sıcak ve sürekli ilişkiden yoksundurlar (Karataş, 2017, s. 870). Kurum bakımının resmi, soğuk, içten olmayan ve ilgisiz yapısı ve sevgi ve ait olma ihtiyacı yoğun arkadaş veya grup ilişkileri ile giderilmeye çalışılmaktadır. Yakın arkadaş ilişkileri bağlanma ve ait olma ihtiyacını giderebildiği için kurum bakımını yararlı olduğunu düşündürmüş olabilir. Eğer bakım kurumundan önce kalınan yerin imkânları yetersiz ve sosyal destek ağları zayıf ise kurum bakımının daha iyi bir yer olduğu savunulabilir. İstihdamın önemli bir katkısı da sosyalleşmeyi sağladığı aşağıdaki ifade de belirtilmiştir.

Kesinlikle öyle düşünüyorum. Zaten yurttaki arkadaşlar arasında bir sıcaklık vardı onun dışında çok soğuk ve umursamaz bir hava vardı. İşin ehli olan insanların tersine boş insanlar yönetiyordu G(15). “Bana yararlı oldu. Çünkü geldiğim yer bütün imkânlardan mahrumdu. Bu yüzden gelmeseydim kuruma, şu an çok kötü bir yerde olurum” G(16). “Evet, çünkü orda olmasalardı çok kötü durumlara girebilecek arkadaşlarım oldu. İyi ki kalabildikleri yer vardı en azından” G(15). Benim babam öldükten sonra bana bir gelecek hazırlayan birisi olmadığı için devletimizin bana ve yurttaki kardeşlerime böyle bir imkân tanınması iyi bir şeydir. Ayrıca onları tekrardan topluma kazandırmak adına çok güzel bir şey olduğunu düşünüyorum G(17).

G(15)'in belirttiği kurumun olmaması durumunda kötü ortamlara girebileceklerini belirtmiş olması, kurumların kendileri için önemli bir meşruiyet ve dayanak noktasıdır. Ayrıca kurum bakımındaki imkânlar, istihdam imkanı, arkadaş ilişkileri kurum dışındaki risklerden koruması kurum bakımının yararlı ve dayanağıdır.

Aileye Dönüş Bilgisi veya İsteği

Kurum bakımı ve aile ortamı iki zıt durumu temsil etmektedir. Kurumdan ayrılanların durumunu belirten ‘sudan çıkmış bir balık’ metaforu kurum ortamı ile kurum sonrası yaşadıkları ortamların farklılıklarını zorluklarını anlatmaktadır. Böylece ‘anormal’leştirme, yabancılaşma, yalnızlaşma durumu oluşmaktadır. Aile merkezli modellerin yaygınlaşması sonucu aile dönüş ve koruyucu aile şeklinde uygulamalar başlatılmıştır. Katılımcıların bazıları aileye dönüş veya koruyucu aileye dair bilgilerinin olduğunu belirtmiş fakat buna rağmen aileye dönmeyi istemediklerini belirtmişlerdir. Bakım kurumlarında maddi imkânlarının yüksek olması, bakım kurumunda alışılmış olan; daha az

sorumluluklar ve kendilerini daha rahat hissediyor olmaları aileye dönmeyi istememelerinin sebeplerinden bazılarıdır. Kurum bakımının yararlı olmadığını belirten katılımcılar koruyucu aileyi istemekle beraber bazı katılımcılar koruyucu aileyi istememektedir.

Yurtta kalsaydım pek faydası olmazdı. Kimse ders çalışmazdı. Çünkü yurttaki görevliler kimse görevini yapmıyordu. Örneğin din görevlisi arada bir gelip kitaptan bir yer okuyordu ve gidiyordu. Yurt çok rahattı ve kimse yardım eli uzatmadı. Özellikle yurt eğitimcileri çok yetersizdi. Yurtta rahat ve sorumsuz yaşıyorduk G(20).

Kesinlikle eğer bilgin olsaydı ve izin verselerdi yapardım. Hem de hemen. Ama olmadı işte girdikten 6,5 yıl sonra ancak yapabildim. Keşke daha önce yapabilseydim G(10). Keşke bizi annemizin yanından almasalardı. Bize ekonomik olarak destek verselerdi. Çok daha iyi olurduk. Hem annemde tek başına kalmış olmazdı. Bu yüzden hasta oldu G(6).

‘Keşke bizi ailemizin yanından almadan bize yardım edilseydi’ sitemi, aile merkezli bakım modellerinin hem kendileri için hem de aileleri için faydalıdır. G(14), aileye dönüşe dair bilgilerinin olmaması nedeniyle dönüş yapamadığını şöyle belirtmiştir:

“Bilgimiz yoktu. Ama olsaydı daha güzel olurdu. Aile mahrumiyeti yaşamazdım en azından” G(14).Evlatlık kesinlikle hayır... Keşke bizi ailemizin yanına verselerdi. Ama kendi ailem dururken başka bir aileye sahip olmak beni daha çok yıpratıp yalnızlaştırırdı G(18).

Katılımcıların çoğunluğu aileye dönüş yapmaya dair bilgilerinin olmadığını veya aile dönüş yasal mevzuatın kurumda kaldıkları dönemde olmadığını belirtmişlerdir. Fakat katılımcıların çoğunluğu aileye dönmeyi veya aile ortamında kalma isteklerinin olduklarını belirtmişlerdir.

“Bilgimiz vardı. Ama ben hiç istemezdim zaten yapmadı. Çünkü yurttaki rahatlığı hiçbir yerde bulamazdım” G(7). “Hayır, gitmek istemiyordum. Bizimkiler köyde kalıyordu. Okul hiç. Okumazdım. İmkânlar çok kötüydü ailemin” G(16).

Dünyada aile merkezli bakım yaygınlığı ulus devletlerin etkisinin azalması, liberalleşme ve demokratikleşme ile beraber yaygınlaşmıştır. Ahern’e (2013) göre savunmasız çocuklara nasıl yardım ettiğimiz konusunda bir paradigma kaymasına ihtiyacımız var. Ülkemizde de benzer şekilde birçok uluslararası ve inanç temelli hayır kurumları, yetimhanelere yatırım yapma yaklaşımlarını ailelere yatırım yapmaya dönüşüyor. Böylece daha az maliyet ile çocukların gelişimi daha iyi sağlanıyor. Bu kuruluşlardan bazıları, bağışçıların ailelere aylık bir ödeme yapmalarını sağlamak için evlerinde bir çocuk yetiştirebilecekleri mekanizmalar sağlar. Böylece çocukların kurumsallığa maruz kalmaları engellenirken aile ortamında kalmaları ile güvenli ortam ve ilişkiler geliştirilebilme sağlanmaktadır.

Yakınlarının Kurumda Kalabilme Durumları

Kurum bakımına dair geçmiş yaşantının olumsuzluğu kendini-geçmişini gizlemeye neden olabilir. Eğer kişi onunla yüzleşmez ise zamanla eskiye dair her şeyden kaçınabilir. Kurumlara karşı olumsuz algının da kalanların kendilerini gizlemelerine dolayısıyla geçmişi reddetmeye veya gizlemeye neden olabilir. Inak (2018, s. 80) çalışmasında kurum bakımında kalmış katılımcıların %59,6’sı

çocuklarını kurum bakımına vermeyi düşünebileceklerini, %40,4'ü ise düşünemeyeceklerini belirtmişlerdir. Inak'ın ulaştığı sonuçlara karşıt olarak katılımcıları çoğunluğu zorunlu şartlar oluşması hali bile olsa yakınlarının kurum da kalmasına istemediklerini belirtmişlerdir. Kurum bakımında memnun olmadıkları anlaşılacağı bu oranda kurumun kendi gelişimleri üzerindeki olumsuz etkisinin olduğu da anlaşılabilir.

Hayır, kesinlikle kalmasını istemem... Benim hayatımın benzerini yaşamasını nasıl isteyebilirim. Evet, iş sahibi olduk ama bunca yıpranmadan sonra degeceğine inanmıyorum (G10). “ Olur mu? Kimsenin benim yaşadıklarımı yaşamasını istemem” G(4).

'Kimsenin benim yaşadıklarımı yaşamasını istemem', 'çocuklar için en iyi yerin aile yanı' olduğunu ifade etmeleri, kurumsallığın olumsuz etkisine maruz kalmış kişilerin tepkilerini yansıtmaktadır.

Hayır, kesinlikle en iyi yer, kişinin bir ailenin yanında kalmasıdır. Kendi ailesi varsa yurttan çok iyidir, fakirde olsa. Koruyucu aile herkes için yurttan çok daha iyidir (G6). İstemem. Aile her zaman çocuğun eğitimiyle ihtiyaçlarıyla yurttaki çalışanlardan daha fazla ilgilenir. Yurtta kimse senin için dertlenemez. Kimse senin için özel bir şey yapmaz G(12).

“Aile her zaman çocuğun eğitimiyle ihtiyaçlarıyla yurttaki çalışanlardan daha fazla ilgilenir” ifadesi çocuklar için en temel ihtiyaç olan bağlanma, güven ve sevgi ihtiyaçlarını dile getirmektedir. Kurum ortamındaki arkadaşlık ilişkileri, yaşanan mahrumiyetlere karşı sınımlanacak bir limandır.

Hayır, istemem ama arkadaşlık ortamından dolayı isteyebilirdim G(14). Hayır. Ben o sorunları yaşadım. Kimsenin yaşamasını istemem” G(18).

Kuşaklar arası çatışma, velayet sorunları ve travmadan kaynaklı sorunlardan dolayı risk grubundaki çocuklarda rahatsız edici davranışlara neden olabilir (Webb, 2017, s. 301). Bu nedenler ve medyadaki ihmal/istismar etiketi gibi nedenler koruyucu aile ve evlatlık hizmetlerinin yaygınlaşmasını engellemektedir: “İsterim neden olmasın” G(7). “Bilmiyorum. Neden olmasın. Olabilir” G(16). Katılımcıların bazıları zorunlu hallerin olması durumunda çocuklarını kurum bakımına verebileceklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların zorunlu hallerin olması durumunda çocuklarını kurum bakımına vermeyi istememeleri kendi yaşadıkları sorunlara dayanmaktadır.

Koruyucu Aile veya Evlat Edinme İstekleri

Ülkemizde koruyucu aile veya evlat edinme hizmetleri yeterince gelişmemiştir. Kurum bakımı modelleri çocuklar üzerindeki olumsuz etkisi araştırmamızda da ve diğer birçok araştırmalarda ortaya konulmuştur. Bunca sonuçlara rağmen mevcut şartların oluşmaması ve aile yapısındaki yıkıcı etkiler kurum bakımı modellerini devam ettirilmektedir. Fakat kışla tipi kurumlardan ev tipi kurumlara geçiş ile kurum bakımını neden olduğu etkiler azaltılmaya çalışılmaktadır. Ülkemizde kurum bakımdan ailenin yanına verilmiş çocuk sayısı 2011 yılından 2017 yılına yaklaşık olarak 4 kat artmıştır (AÇSHB,2018). Bu veriler incelendiğinde aile merkezli bakımın yaygınlaştığı görülmektedir. Fakat

korunmaya ihtiyacı olan çocuk sayısının da arttığı gözlenmektedir. Katılımcıların çoğunluğu kurum bakımının olumsuz etkisini kabul etmesine rağmen kurumlarda kalan çocuklara yönelik aile (koruyucu aile ve evlatlık) ortamı oluşturma şeklinde bir isteklerinin yeterli düzeyde olmadığını belirlenmiştir. İsteksiz olmalarının bir diğer nedeni de kendilerinin çocuklar için yeterince faydalarının olmayacağını düşünmeleri ve kendi ailevi sorunlarının varlığı etkili olabilir.

Evli olmadığım için şuan olmaz. Eğer evlenirsem ve eşim isterse olabilir. Çocuklar için insan biraz korkuyor. Eğer çocuğa iyi bakamazsam ne olur? Bu insanı korkutuyor G(5). Eğer eşim kabul ederse olabilir. Ben istiyorum. Ama evlatlık olmaz çünkü dini engeller olduğu için. Belki ilerde koruyucu aile olabilirim G(6).

Kurumsal etkilerin çocuklar için zararlı olduğunu ve bu çocukları kendilerinin iyi anlayabileceğini belirtmekle beraber katılımcılardan bazıları koruyucu aile olmak için çekindikleri, korktukları veya kararsız olduklarını belirtmişlerdir. “Düşünürüm ve kurumda kalmış bir çocuk alarak ona bakardım. Onu en iyi ben iyi anlarım” G(18).

Katılımcılar genel olarak: “Ben kendime bakamıyorum. Nasıl başkasına bakayım. “Hayır, yapamam” G(5), “Olabilir mi? Bilmiyorum. Şu an evli değilim” G(15), “Orada daha mutlular. Bence küçük yaşlarda olsa olur. Bilmiyorum” G(16) şeklinde ifadeler kullanmışlardır. Katılımcıların koruyucu aile olma isteklerinin olmamasını kendilerini yeterli görmemelerine dayandırmışlardır. Koruyucu aile olmayı isteyenlerin belirttiği “onları en iyi ben anlarım” düşüncesinin aksine “kendim yetersizim, nasıl bakabilirim ki” şeklinde cevap verenlerde vardır.

Akranların Ailelerine Dair Bakış ve Hisler

Kurum bakımında kalan çocukların kurum dışında, televizyonda ve medyada gördükleri anne-baba, çocuk, ebeveyn ilişkileri ve etiketlenmeleri (zavallı, yetim, kimsesiz) çocuklar üzerinde olumsuz etkileri olmaktadır. Bu durumun öfke, umursamazlık ve karamsar duygularına neden olduğu vurgulanmıştır.

Keşke bende de olsaydı böyle bir aile diye çok düşünmüşümdür. Yani onları kıskanma ve onlar gibi olmak isterdim. Keşke bizimde ailemiz bizi okula bıraksa bizimle oyun oynasa falan düşünürdüm G(10). Keşke benim de ailem olsaydı. Hatta beni evlatlık alsınlar şeklinde düşünürdüm. Kuruma gelen insanlara karşı bazen böyle düşünürdüm. Bu biraz da televizyonda gördüğümüz yetimler için böyle şeyler yapılırdı. Bende böyle düşünürdüm G(6).

Küçük yaşlarda kurum bakımına maruz kalan çocukların akranları gibi aile ortamına özlem duyma durumları büyük yaşlarda kurum bakımına maruz kalanlara göre daha belirgindir. Sevgi ve bağlanma ihtiyacı küçük yaşlarda karşılanması gereken ihtiyaçlar olduğundan çevreye karşı beklentinin oluşmasına neden olmaktadır.

Tabii ki de bir ailenin olmasını bizlerle ilgilenmesini isterdik kimisi anne baba tanıdığı için ya da yanında yaşadığı için düşünceleri farklı olabilir ben o kadar şanslı değildim bundan dolayı pek üzülmediğimi söyleyemem yaşam şartları diyelim G(17).

Çevrelerindeki ebeveyn çocuk ilişkileri ve etiketlenmeleri suçlu ve mağdur/kurban örüntülerini geliştirmelerine neden olabilmektedir.

“Çocuk olduğumuz için ister istemez insanda rahatsızlık oluyordu. Keşke bizimde böyle bir ailemiz olsaydı diye düşünürdük(kader).” G(9). Ailemin yanında olsaydım psikolojim, gelişimim ve eğitimim çok daha yüksek olurdu bence. Bu yüzden bu konularda dışarıdakileri kıskanırım G(15).Bazı akrabalarım, bana bakışı ‘yurtta kaldığın için size hep eziyet ediyorlar, sizi dövüyorlar’ gibi kelimeler beni çok rahatsız ediyordu G(14)

Yukarıda katılımcıların aksine kendisini bir şey hissetmediğini ve ‘umursamadığını’ belirtenlerde mevcuttur. *“Umursamazdım. Beni etkilemezdi” G(16). “Hayır, ben kimseyi pek umursamazdım. Herkesin ailesi kendinedir” G(4). Tek istediğim şey kimse bana bulaşmasın. İnsanlara karşı bir şey his etmedim. Uzaktık insanlardan” G(11)...*

Çocukluk döneminde sevgi ve ilgi eksikliği yıkıcı olabilmektedir. Bu yıkıcı etki sadece kendilerine yönelik değil topluma, çevrelerine ve arkadaşlarına karşı öfke, çevreye zarar verme, içe kapanma ve umursamazlık şeklinde sonuçları olabilmektedir.

Aileye Geçiş ve Evlilik

Kurum bakımı sosyal alandan-yaşamdan farklı olduğu için kurumdan ayrılanlar uyum sorunları yaşamaktadırlar. Özellikle günlük işlerde; yemek, temizlik, fatura ödeme, komşuluk ilişkilerinden vb. mahrum oldukları için sosyal-sivil alana geçtiklerinde zorlanmaktadırlar. Kurum bakımında kaldıkları dönemde birçok şey rutin programlara (yemek saatleri, yatma saatleri, giriş-çıkışlar ve giyecekler) bağlı olması sorumluluk almayı, özerklik ve öz-saygıyı engellediğini, bundan dolayı kurum sonrası uyum sorunları oluşmaktadır.

Tabii ki evlendiğim zaman eşimin köyünde bir söylem oldu. İşte babası yoktur, durumları kötüdür şeklinde bir yaygara olmuştu. Onun dışında kayınbaba veya kayın anama anne veya baba diyemiyorum. İnsan aile ortamından mahrum büyüyünce daha fazla aileye ve çocuklarına bağlı oluyor. O yaşadığı mahrumiyeti bu şekilde gideriyor. Özellikle baba eksikliği bizi çok etkiledi bu yüzden onları çocuklarıma yaşatmamaya çalışıyorum G(10). Kısmen. İnsan kurumdaki rahatlığa alışınca birde kurumda her şey bellidir. Saatleri gelir, gider alırsınız. Ama eve geçince bunlar yok. Yemek, fatura, temizlik saatler insanı zorluyor G(9).

Güvenli bir yer olarak aile ortamına ihtiyaç duymak evlenme ve aileye geçmeyi teşvik etse de sonraki hayatlarında düzen ve kontrol sorunları yaşabilmektedir. Evlilik sonrası kurum bakımında edilen özellikler nedeniyle uyum sorunları ile karşılaşmaktadırlar. Bu durum evlilik öncesi ve sonrası sorunular ve endişelerin sosyal destek (aile, akraba, STK ve arkadaş) ile giderilebilmektedir.

Zorlandım... Aile nasıl kuracağım falan... Bunlar beni düşündürdü. Ama hamd olsun her şeyi kendi imkânlarımla yaptım diyebilirim. Akrabalarımın yardımı oldu ama ben çoğunlukla yaptım. Evlendikten sonra eşimin ailesi ile bir sorun olmadı ama baba demek anne demek insan bunları beceremiyor. Bir de bazı adetler var. Bunlar insana biraz ters geliyor. Kadınlar da çok farklı düşündüğü için biraz çekingenlik oluyor. İnsan kendini böyle güvenli hissettiği bir ortama girmek istiyor (G6).Yurttan mezun olduktan sonra babamın amcası, eşi ve kızlarıyla beraber yaşadım. Aradan 1 yıl sonra işe girdim. Evliliğimi kendim yapıp kendim karar verdim. Çok

şükür bir zorluğum olmadı. Tek sıkıntım ailemi tanımamaktı. Sonradan tanıyınca duygular biraz farklı oluyor. Isınmak zor oluyordu. Düşünde tanımadığım ailemi görünce biraz şaşırđım. Çünkü benim amcam dediğim annem dediğim kişiler akrabaları düşüne davet ettikleri için çoğunu orda tanımış oldum. Mutlaka bir yerlerde tanımadığınız aileniz akrabanız vardır G(17).

Kurum bakımı sonrası yakınları-akrabalar ile ilişki azlığı sonraki dönemde de yakınlaşmayı zorlaştırır. Geçmişte topluma karşı beslenen güvensiz duygular neden olduğu bağlanma ve evlilik endişeleri, çevre ve arkadaş desteğı ile aşılabilmektedir.

Benim evliliğim mucize gibi oldu. Bende bilmiyorum nasıl oldu. İnsanlara karşı güvenim hiç yoktu. Nasıl yapacaktım diye düşünüyordum. Sonunda oldu. Küçükken beraber ayakkabıcılık yaptığımız bir arkadaşımın annesi aracı oldu. Allah ondan razı olsun. Şu an memnunum. Üç ay oldu evleneli G(11). Evlendiğim kişi benim halamın kızı olduğundan evliliğim için ötekilik veya dışlanma olmadı. Ama evlendikten sonra ilk başlarda uyum, ev kuralları komşuluk gibi şeylere alışmakta biraz zorlandım G(3).

Katılımcıların çoğunluğunun aile ortamına geçilirken veya aile kurarken zorlandıklarını belirtmiş olmalarına rağmen bazı katılımcılar herhangi bir zorluk yaşamadığını belirtmiştir. Sosyal destek görme bu zorlukların aşılmasına katkı sağlamıştır.

“Ailemin desteğıyle evlendim ve herhangi bir sıkıntı yaşamadım” G(12). Çok değil işe girdikten sonra sosyal ilişkilerim yine devam etti. Evlenmedim ama zorlanacağımı düşünmüyorum. Çünkü hayata karşı tek başınayım bu beni çok zorladı G(14). Hayır zorlanmadım. İşe girdikten sonra dostluklarım ve sosyal ilişkilerim yine devam etti. Daha evlenmedim ama zorlanacağımı düşünmüyorum G(7).

Kurum sonrası sorun yaşamayacağını düşünmelerinde sahip oldukları statü, motivasyonları, eğitim düzeyleri ve başarılı-düzenli sosyal ilişkiler gibi faktörler etkilidir.

Kurumsal Etki ve Özelliklerin Aktarımı

Riskli dönemler olan bebeklik ve çocukluk dönemi (Bowlby’in bağlanma kuramı) hayatın devamını etkileyen dönemlerdir. Kurum bakımında mahrum olunan duygusal ihtiyaçlar kurum sonrası aile ve çocuklarına karşı bağlanma veya ilgilerinin artırmaktadır. Ayrıca kurum bakımından kaynaklı sorun ve özellikler de aktarılabilmektedir.

Ben çok çabuk evlendim diyebilirim. Şu anda üç çocuğum var. İnsan ailesine sıkıca bağlanıyor. Zaten yeterince bağlandığım bir şey olmadı. Yukarıda söylediğim gibi onlara daha fazla bağlandım. O aile ortamı benim için çok önemli G(1). Eşime bağlılığım var. Bunca yıl aradan sonra bir yuvam oldu. Onu korumaya çalışıyorum dikkat ediyorum. Allah razı olsun tüm yardım edenlerden. Eşim ile üç aydır evliyim ama çok iyi gidiyor. Eşime birçok işte bağlıyım G(11). İlgim arttı aileme karşı özellikle ilk yurttan çıktığımda ama artık çok dikkat etmiyorum. Annemi üzmem istemiyorum ama çok dikkatli davrandığımı söyleyemem. Eğer çocuklarım olursa onlara çok dikkat edeceğim. Onlara baba şefkatini eksik etmeyeceğim G(4).

Anne-baba eksikliği sonraki yakın ilişkilerin önemini artırmaktadır. Kurumların bütün imkân ve fırsatlara rağmen sevgi-ait olma ve güven ihtiyaçlarını sağlayamadığı için kurum sonrası aile ve

yakınlara yoğun bağlanma yaşadıkları anlaşılmaktadır. Kurum sonrası aile ve yakınlarına karşı aşırı bağlanma kaybetme korkusundan da kaynakladığı savunulabilir.

Yuvanın-yurdun veremediği sadece aile ortamıdır. Yani anne baba ya da kardeş ortamından bahsediyorum. Onun dışında kalmalarında bir sakinca olmadığımı düşünüyorum. Tekrardan söylüyorum. Eğer o yurttan merhamet vicdan var ise (bende yoktu) herkes benim gibi şanslı olmayabilir G(17). Yani insan aile ortamından mahrum büyüyünce daha fazla aileye, arkadaşlarına ve çocuklarına bağlı oluyor. O yaşadığı mahrumiyeti bu şekilde gideriyor. Özellikle baba eksikliği bizi çok etkiledi. Bu yüzden onları çocuklarıma yaşatmamaya çalışıyorum G(10).

Sevgi-ait olma eksikliği; aşırı/kontrolsüz davranışlar ve yoğun/yakın ilişkiler ile giderilebilmektedir. Aile gibi yakın bağlanma ilişkileri varoluşsal sığınak olsa da kurum bakımından kaynaklı sorunlar yaşanabilmektedir. Fakat katılımcıların evlilik ve aile ilişkilerinde sorunlar yaşadıkları da gözlenmiştir. Örneğin katılımcıların yoğunlukla bahsettiği “umursamazlık” kurum bakımı sonrası aile, iş, eğitim ve yakın ilişkilerinde de devam edebilmektedir.

İlgim arttı. Onlara kendi yaşadığım eksikleri yaşatmak istemiyorum. Özellikle baba sevgisi ve aile eksikliğini yaşatmak istemiyorum G(3). Evli değilim. Anneme karşı ilgim (sevgim) arttı. Onu üzmemek için dikkat etmeye başladım diyebilirim G(15). Bir dönem yurttan alıştığım o umursamazlığı aileye de yansıttım. Zaten paralarımı verince her şey yeterli diyordum. Bütün ihtiyaçlarımı karşıladığımı düşünüyordum G(13).

Katılımcıların kurum sonrası zorlandığını belirtmiş olması aile ve çocukları için önemli bir risk kabul edilebilir. Kurum bakımı kaynaklı karşı cinsle ilişki kuramama, ailevi norm ve adetlere uyum sağlayamama sorunları travmatik sonuçlara da neden olmaktadır.

Kurum Bakımı ve Bağlanma

Kurum bakımı deneyimi olan kişiler güvensiz ve korkulu bağlanma stilleri geliştirmektedirler. Özellikle baba yoksunluğu ve kurum bakımında maruz kalınan şiddet güvensiz bağlanmanın temelini oluşturur (Yüceer Kardeş, 2018, s.311). Kurum bakımının tüm imkânlarla rağmen sevgi ve ilgi ihtiyaçları gideremediği katılımcıların beyanlarında görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğu kurumdayken umulan, bağlanılan veya özlenen bir yer veya kişiye dair “aile ve kurum öncesi kalınan yer” şeklinde cevap vermiş, bazı katılımcılar ise arkadaşlar ve STK (sivil toplum kuruluşu)’lar şeklinde cevap vermişlerdir.

Kardeşlerim ve ağabeylerimle görüşünce sevinirdim. Onun dışında arada babamın yanına giderdik tatillerde. Ben kolay kolay insanlara bağlanmam, insanlara güvenmem. Hayat bana bunu yaptırdı (G11).

‘Hayat bana bunu yaptırdı’ ifadesi kendilerine yönelik kurban/mağdur görüşünü yansıtmaktadır. Böylece başkalarını cezalandırma ve çevreye karşı umursamaz olma şeklinde tepkiler geliştirebilmektedirler.

Ailemin yanına gitmeyi çok isterdim. Ailemin yanına döneyim de ne olursa olsun. Beni hiç kimse ilgilendirmez kim ne yaparsa yapsın. Aşırı bağlandığım belki ailem-annem olabilir. Başka da kimse yok. Onları

çok özlerdim bundan dolayı ayrı olmak insanı kötü etkiliyor. Ders çalışma, sosyal aktivitelere katılmak bunlar insanı özlemeden dolayı etkiliyordu. Düşünsenize aklınızda özlediğiniz bir şey var ise ne yapabilirsiniz G(4).

‘Ailemden biri gelsin de ne olursa olsun’ şeklindeki düşünce özlemin yoğunluğunu açıklamaktadır. Bu yüzden aile yanında desteklenme alternatifine rağmen kurum bakımı tercih edilmesi çocukların gelişmelerini olumsuz etkileyebilmektedir.

“Aileden birinin gelmesini isterdim. Yurttayken ailemin yokluğu beni üzüyordu. Yurttan ayrıldıktan sonrada yurttaki o ortamı çok özliyordum” G(12). Aile bireylerinden birinin gelmesini isterdim. Babamı kaybettiğimi öğrendiğimden beri baba özlemi vardı. Hep yurttan ayrıldıktan sonrada yurttaki o ortamı çok özliyordum G(17).

Geçmişte kalınan yer ve aile (anne) özleminin etkisi kurum bakımına geliş yaşının büyüklüğü ile paraleldir. Bu durum kurumu ve akademik gelişimi etkiler. G(15), “Annemi ve köyümü çok özlediğim olmuştu. Bağlanmışım ama umursamıyorum artık” ifadesi kurum bakımının belli bir süre sonra geçmiş bağı zayıflattığını ama etkisinin devam ettiğini gösterir. Katılımcıların STK’lara (özellikle İslami STK’lara) vurgu yapmaları dini-doğal ortamların bakım kurumlarında kalmış (veya geçmişte travmalara ve mahrumiyetler yaşamış) kişiler için sosyalleşme imkanı sunabilmektedir.

Aile akraba ve köyü çok özliyordum. Eski ortamımı özliyordum. O zamanlar İslami sohbetlere gidiyordum sık sık. Allah onlardan razı olsun. Onlar olmasaydı. Allah bilir şimdi neler yapıyordum. Onlar sayesinde kötü bir alışkanlığım olmadı. Onları ziyaret edince bende bir rahatlama oluyordu G(10). Arada haftada bir veya iki sefer X cemaatini sohbetlerine katılırdım. Oraya gittiğimizde güzel oluyordu. Bize namaz, kuran ve kitap okuyorlardı. Kendimizi orda rahat hissederdik G(3).

Yukarıdaki ifade sivil ve manevi sosyal çalışmaların kurum bakımında kalanlar için önemini vurgulamıştır. Arkadaşlık ve dostluk gibi birebir ilişkiler, kurum bakımında maruz kalınan kalabalık ve toplu ilişkilerden faydalı olabilmektedir. Bazı katılımcılar ise kurumdayken umulan, bağlanılan veya özlenen bir yer veya kişinin olmadığını belirtmişlerdir.

“Arkadaşlar vardı onların yanına gidince kendimizi rahatlama hissederdik. Bağlanma da hayır olmadı”G(9)Bazen okulda veli toplantısı olurdu hoca benim ailemi çağırılmazdı. Bu benim zoruma giderdi, kendimi farklı hissetmeye ve ailemi çok özlerdim. Bazen valiyi ziyaret giderdik. Oda bazen bizim yurda gelirdi bir de etkinlikler olurdu. Onlara katılırdık G(14).

Kurum personeli veya bürokratik kişiler de (vali- devlet baba) bağlanma ihtiyaçlarını yansıtabilmektedir. Katılımcıların özlem duydukları yer olan aile ve geçmişte kalınan yerler kurum bakımının en dezavantajlı yönü olan sevgi ve bağlanma sorununu yansıtmaktadır. Ayrıca sivil, gönüllü, manevi ve birebir ilişkiler kurum bakımının olumsuz etkilerini azaltabilmektedir.

Kurum Sonrası Ziyaret İlişkilerine Dair Hisler ve Beklentiler

Kurumdayken veya kurumdan ayrıldıktan sonra akraba ve çevre ile ziyaret sıklığı veya ilişkilere dair hislerin beklentiye, uyuma, motivasyona ve odaklanmaya etkisi olduğu katılımcılar ile yapılan

görüşmelerden anlaşılmaktadır. Katılımcıların kurum öncesi, kurum süreci ve kurum sonrası aile, akraba ilişkileri birbiriyle ilişkili olduğu anlaşılmıştır (Kurumdayken ilişkilerinin devam ettiği kişiler ile kurum sonrası da devam etmektedir). Bu durum kurumdayken sığındıkları ve ilişki kurdukları insanları değerli görmelerinin sonucudur.

Keşke daha önce olmuş olsalardı ve bizimle ilgilenselerdi diyebilirim. Onlara ısınmak, onları tanımakta zorluk çektiğim için. Halamın ve amcamın hatta bir defa annemin gelmesi beni çok mutlu etmişti G(17).

Katılımcıların kurumda arzuladıkları dostluk ve sevgi gibi ihtiyaçlar çevre ve akrabaya ilgiyi ve özlemi artırmaktadır. Eğer bu ilgi ve özlem ihtiyaçları karşılanmaz ise akraba ve çevreye karşı öfke, soğuk ve ilgisiz duygular geliştirebilmektedirler. Ayrıca istihdam sonrası sosyal ilişkilerinde daha rahat olduklarını belirtmişlerdir.

İşe yerleştikten sonra daha fazla akrabalarımı ziyaret ettim. Çünkü artık ekonomik özgürlüğüm de olduğu için kendim daha rahat hissediyorum. Eskiden olsa gitsek bize acıyarak bakacakları için rahat olmazdık. Gelirlerdi annemler, insan onları görünce iyi oluyordu. Ama gittiklerinde insan bu kez özlüyordu onları. Kafamıza takılırdı. Birde kardeşim vardı oda bana bağlı olduğu için onunda duyguları ve sorumluluğu için çaba gösteriyordum G(1). Eskiden de ziyaret ederdim şimdide ziyaret ederim akrabalarımı. Yurttayken daha çok annem ziyaret ederdi. Ben ilk geldiğimde yurttta eğitimimiz yapılırdı. Sonra eve, ilk tatile gidince artık yurttta duramaz oldum. Hep kaçmaya başladım G(13).

G(13), kuruma geldiği ilk zamanlar kuruma alıştığını fakat daha sonra yapılan ziyaretlerin özlemini artırdığı için kurumdan kaçtığını belirtmiştir. Şehir/mekan uzaklığı fazla olması özlemlerinin artırmakta uzaklığının azalması ile beraber ziyaretlerin ve özleminde azaldığını belirtilmişlerdir.

Kurumda daha az görüşürdük. Sonradan arttı. Ama çok sevgi dolu değildi belki de herkese olan öfkemden dolayı çok kimseyi arayıp sormam G(8). Eskiden yurttta kaldığım zamanlar daha fazla özlüyordum. Bu yüzden geldiğim zaman daha fazla ziyaret ediyordum. Onları sorardım. Şimdi azaldı. Memlekete geldiğim için bir de artık özlem yok o yüzden epey azaldı diyebilirim G(10). Sıradan şekliydi. Ziyaretlerde fazla bir sorun yok şu an. Eskiden geldiklerinde sevinirdim. Daha sık bir görüşme sıklığı olsaydı, kendimi daha az yalnız hissedebilirdim. Daha fazla istekli olabilirdim G(15).

Yüceer Kardeş (2018, s. 311)'e göre hiç ziyaret edilmeyen çocukların yaşadığı yoksunluğun yoğunluğu ve ayrılık hüznünün yaşanmamasına bağlı olarak güvenli ve korkulu ilişki geliştirebilmektedirler. Ayrıca aile ziyareti ile bağlanma arasında ilişki olmadığını ve gönüllü ziyaretlerin daha etkili olduğunu belirtir. Ziyaretlerin yetersiz olması çocukların kendilerini değersiz hissettirmekte, öz saygı ve öz güvenleri olumsuz etkilenebilmektedir. Çocuklar için aile ziyaretleri hem mutlu oldukları, hem kayıtsız kaldıkları bir durum olabilmektedir. Yukarıdaki ifade de kurumda olduğu dönemler yapılan ziyaretlerin kendisini mutlu ettiğini belirtilmişken aşağıdaki ifade mutlu olduğunu fakat motivasyonunu olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Geçmişe ve aile/yakınlarına özlemin ilgi ve motivasyon eksikliğine neden olduğunu belirten G(3):

Evi, memleketi zaten özliyorduk. Bundan dolayı ilgisizlik oluyordu. Ziyaret olunca daha da özlem artıyordu. Çok değişiklik olmadı. Yurttan çıktıktan sonra ekonomik özgürlüğüm ve daha çok vaktim olduğu için hasta olanı ve taziyesi olanı ziyaret ederim G(3). Benim aile bağları geçmişten beri kuvvetli olduğundan her zaman akrabalarımı ve arkadaşlarımı ziyaretlerde bulunmaya çalışırım. Eskiden onlarda zaten gelirlerdi. Annem ve abimin bizi ziyaret etmeleri beni çok mutlu ediyordu G(12).

Aile ve akraba bağlarının güçlü olması kuramsallığa maruz kalsa bile kişi için önemli destek ve motive kaynağı olabilmektedir. Katılımcıların ziyaretlere dair beklentilerini yüksek ve çoğunlukla kendilerini olumlu etkilediğini belirtmişlerdir. Katılımcılardan bazıları akraba veya çevre ziyaretlerinin değişmediğini çevre ve akrabaları ile ilişkilerinin olmadığını veya ilişkilerinin azaldığını belirtmişlerdir. Çünkü kendileriyle yeterince ilgilenmediklerini böylece çevrelerini suçlu görmelerine dayandırmaktadır.

Ben onları sormam. Galiba bunun nedeni onlar beni sormadığı için bende onları sormam. Gördüğümde sorarım, düzenli aralıklar ile ziyaret ederim, ziyaret etmesem bile severim, Kurumdayken benimle ilgilenmeyenleri bende sormam, beni yurda verdikleri için, aile ortamından mahrum ettikleri için, umurumda değil. Böyle oldu. Kendimi rahat hissettiklerim ile sık görüşüm G(11). Eskiden de yoktu şimdi de yok kimseyi ziyaret etmem. Dolayısıyla kimseye karşı bir şey de hissetmem. Kurumdayken de kimse gelip beni sormazdı. Nasıl insan bir şeyler hissedeyim onlara karşı G(9).

'Ben onları sormam. Galiba bunun nedeni onlar beni sormadığı için bende onları sormam' ifadesi Kurum süreci ve kurum sonrası ilişkiler birbiri ile bağlantılı olduğunu göstermektedir. Kendileriyle yeterince ilgilenilmediği ve kuruma maruz bıraktıklarını düşündükleri için aile ve çevrelerini suçlayabilmektedirler. Katılımcılardan G(9), kurumdayken yeterince ziyaret edilmemelerinin sonucu olarak kendilerinin de kurumdan sonra kimseyi ziyaret etmediklerini veya ziyaret edilse dahi duygusal bir yakınlık hissetmediklerini belirtmişlerdir.

Hayır, bir değişiklik olmadı. Daha çok iş arkadaşları ile takılırım. Taziyelerine veya etkinliklere giderim. Başkada bir şeye gitmem, katılmam. Kendimi rahat hissetmem çünkü bir yakınlık hissetmem ki G(7). Değişim olmadı. Onlar ile ilişkilerimiz olmadığı için benimde olmadı. Kim ne yapıyorsa yapsın. Beni ilgilendirmez. Yeter ki bana dokunmasın. Beni sormadılar, bende sormadım onları G(16).

İnak'ın çalışmasında aile üyeleri ve yakın akrabaların kurumdayken kendilerini ziyaret etmeleri uyumu, toplumla bütünleşmeyi, yalnızlıktan kurtulmayı ve hayata daha fazla tutunmayı sağladığını belirtmiştir (İnak, 2018, s. 122). Katılımcıların çoğunluğu kendilerinin ziyaret edildiğini fakat bir kısmının bu ziyaretlerin nicelik ve nitelik olarak daha iyi olması gerektiğini belirtmişlerdir. Kendilerini ziyaret edilmediği belirten iki katılımcı aile üyeleri ve akrabalarına karşı soğuk ve ilişkilerinin kötü olduklarını belirtmişlerdir. G(16), *"Sadece izinler için gelirlerdi. İnsan mutlu oluyordu"* ifadesi sadece izin için bile olsa ziyaretlerin mutlu ve değerli hissettirdiğini ve özlemi giderebildiğini göstermektedir.

Daha çok bizi annem ziyaret ederdi. Bazen de dayılarım ziyaret ederdi. Bu ziyaretler hem bize iyi geliyordu hem de zamanda özlemimizi artırıyordu. Sürekli aklımıza gelmeye başlıyordu G(10). Beklentim yoktu.

Zaten bizi kimsenin taktığı da yoktu. Bizimde aynı şekil bir şeyi taktığımız yoktu. Benimde annem dışında bir beklentim olmadı G(7).Beklentim değil de ben çok akrabalarım ve eski ortamıma gitmek istiyordum. Aklıma takılınca da her şeyi boş veriyordum. Kurum sonrasında değişiklik olmadı ziyaretlerimde. Kimse ile değişik ilişkim olmadı G(4)

G(4), belirttiği özlemin etkileri nedeniyle ilk dönemler ziyaretler engellenebilmektedir. Katılımcıların açıklamalarında görüldüğü üzere kurum bakımında oldukları dönemler aile ziyaretlerinin özlemi artırdığı fakat uyumu ve motivasyonu olumsuz etkilediği görülmektedir. Goffman (2015, s. 28) total kuruma ilk girişte yeni yaşama alışma ve rol kaybının sağlanması amacıyla ziyaretlerin engellendiğini belirtir. Kuruma ilk girişte kabul işlemleri olarak adlandırabilecek programlama (kırpma) işlemi için; fotoğraf çekme, numara verme, saç kesme, tek tip kıyafetler giyme, soymak ve yıkanmak gibi işlemlerden geçilir. Personel ilk girişte itaat testi ya da irade kırıcı işlemler uygulayarak bu uyumu sağlar.

SONUÇ

Kurum bakımı, koruma ihtiyacı olan çocukların geleneksel yöntemlerin yetersiz kalması sonucunda merkezi yönetimlerin müdahaleleri ile oluşmuştur. Sevgi, ait olma, bağlanma ve güven temel ihtiyaçları doğal, etiketsiz, birebir ve düzenli (bürokratik olmayan) ilişkiler ile giderilebilir. Kurum bakımının çocuklar üzerindeki zararları ve maliyetli oluşu nedeniyle aile merkezli bakım modelleri yaygınlaşmıştır. Aile merkezli modellerin yaygınlaşması özellikle gelişimsel, duygusal ve akademik olarak katkı sağlayacaktır. Katılımcılar kurum bakımında kaldıkları 1995-2013 yılları arasında aile merkezli bakım modellerinin yaygın olmadığını ve yasal mevzuattan haberdar olmadıklarını belirtmekle beraber aile merkezli bakım modellerinin yaygınlaşması gerektiğini belirtmişlerdir. Özellikle küçük yaşlarda aile merkezli bakım modelinden faydalanmanın yararlı olacağı, daha büyük yaşlarda kurum bakımında alışılan daha az sorumluluk ve gelecek kaygısının azlığı uyum sorunlarına neden olabilmektedir. Katılımcılar, kendi yakınlarının kurum bakımında kalmalarını istememektedirler. Koruyucu aile ve evlatlık gibi aile merkezli modellerin faydalı olduğunu düşünmekle beraber böyle bir sorumluluk alamayacaklarını ve kendilerini yetersiz gördüklerini de belirtmişlerdir. Okul, televizyon, sosyal medya gibi ortamlarda akranlarının veya şahit oldukları ailelerin kendilerinde öfke, özlem ve umursamazlık gibi duygular oluşturduğu belirtilmiştir. Kurum bakımı sonrası aile ve yakınlarına var ise çocuklarına karşı bağlılıkları, geçmişte yaşadıkları sevgi-ait olma ve güven eksikliğinden dolayı güçlüdür. Bu tip bağlılıklar önemli görülse de düzenli ve uyumlu ilişkilerde sorunlar yaşamaktadırlar. Ayrıca kurum bakımındaki ilişki örüntüleri; karşı cinsle ilişki kuramama, ilişkisel- duygusal küntlük ve sorumluluğa dair isteksizlik yetişkinlik dönemimde de devam ettirilebilmektedir. Ayrıca uç bağlanma olarak belirtilebilecek bağlanamama- umursamazlık ve aşırı bağlanma durumları da oluşabilmektedir. Kurum bakımı döneminde kendilerine yapılan ziyaretler kurum sonrasında karşılıklı olarak devam ettirilmiş fakat bu ziyaretler kurum bakımının ilk yıllarında özlemelerini artırdığı için uyumlarını zorlaştırdığı vurgulanmıştır.

KAYNAKLAR

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı* 10,19, 2018 tarihinde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü:<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/544e2899369dc318044059c3/2017>. adresinden alındı
- Atlı, A., & Kutlu, M. (2008). Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Çalışan Personelin Empatik Düzeyleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 41-56.
- Baykara A. Y. (2011). Çocuğun Suçluluğunda Aile İlgili Risk Faktörleri ve Ailenin Güçlenmesinin Önemi. Y. Özkan içinde, *Sosyal Dışlanma Ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı*(s. 53-55). Ankara: maya akademi.
- ÇHGM. (2015, Ocak 1). 04 27, 2015 tarihinde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü: <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/544e2899369dc318044059c3/ocak.pdf> adresinden alındı
- Ekici, Y. (2015). Geçmişten Günümüze Çocukların Korunması Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme. s. 54.
- Erdoğan, B. (2018, 10 19). *Hayat sende* sitesi : <https://www.hayatsende.org/blog/yasam/yetimhaneler-bebekleri-nasil-oldurur-205.html> adresinden alındı
- Goffman, E. (2015). *Timarhaneler*. (E. Arıcan, Çev.) Ankara: Heretik yayınları.
- Gökçe, H. (2017). Bir Sosyal Politika Olarak Evlât Edindirmenin Toplumsal Direnç Kaynakları. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 1(1), 19-38.
- İnak, A. (2018). Kurum Bakım Hizmetinden Yararlanmış Bireyler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Bingöl Yetiştirme Yurdu Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 8(15).
- İnsan hakları evrensel bildirgesi*. (2002). 12 10, 2017 tarihinde www.danistay.gov.tr: <http://www.danistay.gov.tr> adresinden alındı
- Işıkçı, Y. M., & Karatepe, S. (2016). Türkiye’de Çocuğa Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları ve Tarihsel Analizi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi Journal Of Academic Approaches* , 7(1), 70-85.
- Kalaycı, H. (2007). Yetiştirme Yurtlarındaki Çocuklarda Sosyal Dışlanma Riski (Tokat Ve Turhal Örneği). *SAÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi*, s. 400-416.
- Karabekir, H. M. (2010). Yetiştirme Yurtları Örneğinin De Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyal Hizmet Değerlerini Mesleki Uygulamalarına Aktarışı. *Hacettepe üniversitesi yayınlanmış tez*.
- Karataş, Z. (2017). Bağlanma Kuramı Açısından Kurum Bakımının Çocuklar Üzerindeki Etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54), 867-875.
- Karatay, A. (2018). *Erken Cumhuriyet Dönemi Korunma Muhtaç Çocuklar Politikası* . İstanbul : Kriter Yayınevi
- Kesen, N. F., & Daşbaş, S. (2013). Çocuk Yuvası ve Yetiştirme Yurdu Deneyimi Olan Yetişkinlerin Şiddet Eğilimi Üzerine Bir Araştırma. 5. *Uluslar arası Risk Altında ve Korunması Gereken Çocuklar Sempozyumunda da sözlü sunulmuş ve özet bildiri olarak yayımlanmıştır*, (s. 73-85). Antalya.
- Kesgin, B. (2016). *Kamu Sorumluluğunda Sosyal Hizmet* . İstanbul : Açılım Yayıncılık.

Suğur, N., & Doğru, E. S. (2012). Koruma Altındaki Çocukların Aile ve Devlet Algıları Üzerine Bir Arştırma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 115-135.

Şimşek, N., & Tel, H. (2017). Yapılandırılmış Bir Eğitimin Sosyal Hizmetler Kurumu'ndan Yardım Almakta Olan Ergenlerin Öfke Kontrolü, Atılganlık Ve Benlik Saygısı Düzeyine Etkisi. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi / Balıkesir Health Sciences Journal*, 6(1), 22-29.

TBMM. (2010). www.tbmm.gov.tr. 12 6, 2017 tarihinde Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu Ve Destekleyici Tedbir: <https://www.tbmm.gov.tr> adresinden alındı

Tekin, H. H. (2006). Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(13), 103-116

Tuncer, B., & Erdoğan, T. (2018). Korunma Muhtaç Çocuklar Ve Korunma Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri. *Uluslararası Bilimsel Araştırma Dergisi*, 520-524.

Varol, B. (2017). Kurum Bakımı Deneyimi Olan Yetişkinlerin İş Yaşamına Uyumları. *T.C. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*.

Webb, N. B. (2017). *Çocuklar ile Sosyal Hizmet Uygulaması*. Ankara: Nika Yayınları .

www.koruyucuaille.gov.tr. (2001, 11 22). 11 29, 2017 tarihinde koruyucu aile: <http://www.koruyucuaille.gov.tr> adresinden alındı

www.mevzuat.gov.tr. (1995, 11 13). 10 20, 2018 tarihinde Yetiştirme Yurtlarının Kuruluş Ve İşleyişine İlişkin Yönetmelik:<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Asp?MevzuatKod=7.5.4434&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=h=> adresinden alındı

Yazıcı, E. (2013). Türkiye’de Korunma Muhtaç Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmetler: Kurum Bakım Hizmetinden Yararlanmış Bireyler Üzerine Bir Araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Programı Doktora Tezi*.

Yüceer Kardeş, T. (2018), Çocukluk Çağında Kurum Bakımı Deneyimi Olan Evli Bireylerin Bağlanma Stillerinin ve Aile İlişkilerinin İncelenmesi. *T.C. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*.

Yazıcı, E. (2012). Korunma Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt:9. Sayı:18., 499-525.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin yayıncılık.

Yolcuoğlu, G. (2012). *Bir Yetiştirme Yurdu Öyküsü*. Ankara: SABEV yayıncıları.

Yörükoğlu, A. (1989). *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*. İstanbul : Özgür Yayıncılık .